

5. Донець Л.І. Економічна безпека підприємства: Навч. пос. / Л.І. Донець, Н.В. Ващенко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.
6. Тумар М.Б. Основи економічної безпеки підприємства: Навч. посіб. / М.Б. Тумар. – К.: «Хай-Тек Прес», 2008. – 232 с.
7. Бендиков М.А. Экономическая безопасность предприятия в условиях кризисного развития / М.А. Бендиков // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. - №2. – С. 17-30.
8. Гончаров В.Н. Выбор методов управления рисками в системе обеспечения экономической безопасности предприятия / В.Н. Гончаров, Л.В. Мартынова // Обеспечение комплексной безопасности предприятий: проблемы и решения : материалы междунар. науч.-практ. конф., 4-6 июня 2012 г. – Рязань: Изд-во Рязан. радиотех. ун-та, 2012. – С. 80-82.
9. Экономическая безопасность предприятия: учебное пособие / Нурлихина Гульмира, Пралиев Жомарт. – LAP Lambert Academic Publishing, 2013. – 288 с.
10. Тохиров Т.И. Управление экономической безопасностью / Т.И. Тохиров // Экономика, предпринимательство и право. – 2013. – №2 (19). – С. 19-26.
11. Близнюк А. О. Особливості інтеграції підрозділу управління економічною безпекою в організаційну структуру підприємства / І. А. Дмитрієв, А. О. Близнюк // Бізнес-Інформ. – 2012. – № 8. – С. 184-186.

Стаття надійшла: 07.05.2016 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Дмитрієв І.А.

УДК 658.012.8

JEL classification: M21

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Потапюк І.П., к.е.н., доцент

Годловський А.Т., магістрант

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

Анотація. У публікації підлягають розгляду питання щодо теоретичного обґрунтування управління економічною безпекою підприємства. Мета статті полягає у поглибленні теоретичних аспектів щодо управління економічною безпекою підприємства. Предметом даного дослідження виступають теоретичні та методичні положення процесу управління економічною безпекою підприємства. Під час роботи над статтею нами було використано метод узагальнення та порівняння, метод аналогії, метод графічного зображення даних. Визначено, що головною складовою забезпечення безпеки підприємства загалом є економічна безпека суб'єкта господарювання. Відмічено, що під економічною безпекою підприємства розуміємо забезпечення такого стану функціонування підприємства, який передбачає досягнення позитивного економічного ефекту шляхом одержання прибутку та задоволення потреб споживачів. Досліджено тлумачення поняття «економічна безпека», звідки бачимо, що різні автори використовують різноманітні визначення поняття економічної безпеки підприємства, але більшість з них одностайні в тому, що керівництво підприємства має забезпечити ефективне використання ресурсів, задіяних для подолання загроз у досягненні цілей бізнесу. Встановлено, що головною метою економічної безпеки підприємства є гарантія його стабільного та максимально ефективного функціонування в нинішній час і високий потенціал розвитку в майбутньому. Виокремлено основні принципи економічної безпеки: принцип системності й комплексності, принцип обґрунтованості, принцип своєчасності, принцип координації, принцип гнучкості й адаптації, принцип законності, принцип економічної доцільності, принцип диференціації, принцип варіантності (альтернативності), принцип спеціалізації елементів, принцип достатності, принцип безперервності, принцип економії ресурсів, принцип повної підконтрольності. Виділено основні функціональні складові економічної безпеки підприємства, якими є фінансова, інтелектуальна, кадрова, технологічна, правова, інформаційна, екологічна, силова, ринкова та інтерфейсна складові.

Ключові слова: безпека, економічна безпека підприємства, управління економічною безпекою, принципи економічної безпеки, функціональні складові економічної безпеки підприємства.

THEORETICAL ASPECTS OF MANAGEMENT OF ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

Iryna Potapiuk, PhD in Economics, Associate professor

Artem Hodlovskiy, master degree student

Yurij Kondratyuk Poltava National Technical University

Summary. *The article deals with the questions on the theoretical bases of management of economic safety of the enterprise. The purpose of the article is to deepen the theoretical aspects of management of economic safety of the enterprise. The subject of the research is theoretical and methodological principles of the process of management of economic safety of the enterprise. The method of synthesis and comparison; analogy method; method of graphical representation of data were used while working on the article. The major component of ensuring the safety of the whole enterprise was identified. It was noted that under the economic security of the enterprise understand providing this state of functioning of the enterprise, which aims to achieve a positive economic effect by obtaining a profit and meet consumer needs. The interpretation of the concept "economic security" was investigated. Different authors use different definitions of economic security of enterprise but most of them consider that the company's management should ensure effective use of resources to overcome the threats involved in achieving business goals. The main goal of enterprise economic security is guaranteeing its stable and maximally effective functioning now and high potential of development in the future. The basic principles of economic security: the principle of consistency and comprehensiveness, the principle of reasonableness, the principle of timeliness, the coordination principle, the principle of flexibility and adaptation, the principle of legality, the principle of economic expediency, the principle of differentiation, the principle variance (alternative), the principle of specialization elements, the principle of adequacy, principle of continuity, principle of economy of resources, the principle of full control. The main functional components of economic security: financial, intellectual, human, technological, legal, informational, environmental, power, market and interface components.*

Keywords: *security, economic security of enterprise, economic security management, the principles of economic security, functional components of economic security of enterprise.*

Постановка проблеми. Постійний розвиток ринкових відносин зумовлює підвищення ефективності господарювання. Тому, важливою передумовою розвитку підприємств у ринковій економіці є ефективне управління економічною безпекою. Саме цей аспект забезпечує успішне протистояння підприємства впливу негативних факторів зовнішнього середовища, а також його розвиток за наявності конкурентоспроможних переваг. Тому управління безпекою підприємства постає однією із найбільш важливих і актуальних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній економічній літературі значна увага приділяється безпеці загалом та економічній безпеці підприємств зокрема. Фундаментальною основою означеного дослідження є роботи М. Андрущенко, О. Ареф'єва, М. Бендикова, Н. Гічова, С. Глущенко, В. Забродського, С. Ілляшенко, Н. Капустіна, Д. Ковальова, А. Козаченко, А. Колосова, І. Криської, В. Кузьомко, О. Ляшенко, Є. Олейникова, І. Плетнікової, Н. Подлужної, В. Пономарьова, А. Соловйова, Т. Сухорукова, В. Шличкова та ін. Сформульовані в їхніх працях наукові концепції, положення, висновки і рекомендації посідають важливе місце в сучасній теорії управління економічною безпекою й дозволяють якомога глибше усвідомити важливість і складність вирішення згаданої проблеми.

Цілі статті. Мета статті полягає у поглибленні теоретичних аспектів щодо управління економічною безпекою підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головною складовою забезпечення безпеки підприємства загалом є економічна безпека суб'єкта господарювання. У перекладі з грецького «безпека» означає «володіти ситуацією», тобто, безпека – це такий стан суб'єкта, при якому ймовірність зміни властивих цьому суб'єкту якостей та параметрів його зовнішнього середовища незначна, менше певного інтервалу [1].

З огляду на це економічна безпека підприємства – це забезпечення такого стану функціонування підприємства, який передбачає досягнення позитивного економічного ефекту шляхом одержання прибутку та задоволення потреб споживачів.

Існують різні тлумачення поняття «економічна безпека». Розглянемо визначення означеної дефініції різними авторами у табл. 1.

Таблиця 1 – Аналіз дефініції поняття «економічна безпека»

Автор	Визначення
В. Тамбовцев [2]	Економічна безпека – сукупність властивостей стану виробничої підсистеми економічної системи, яка забезпечує можливість досягнення цілей всієї системи.
С. Ілляшенко [3]	Економічна безпека – це стан ефективного використання ресурсів та існуючих ринкових можливостей, що дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам і забезпечує тривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії.
Р. Дацків [4]	Економічна безпека є таким станом економічного розвитку суб'єктів господарювання (особи, держави, організації), який забезпечує йому гармонійний розвиток й ефективне використання шансів і усунення загроз оточуючого середовища.
С. Покропивний [5]	Економічна безпека підприємства – це такий стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації та технології) та підприємницьких можливостей, при якому гарантується найефективніше їх використання для забезпечення стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім та зовнішнім негативним впливам (загрозам).
Г. Козаченко, В. Пономарьова та О. Ляшенко [6]	Економічна безпека підприємства – це міра гармонізації в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів навколишнього середовища, які діють поза межами підприємства.
Енциклопедія економічної безпеки [7]	Економічна безпека підприємства – це стан захищеності життєво важливих інтересів системи від недобросовісної конкуренції, протиправної діяльності кримінальних формувань та окремих осіб, здатність протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам, зберігати стабільність функціонування та розвитку відповідно до його стратегічних цілей.
В. Шликовий [8]	Економічна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних джерел небезпеки або економічних погроз.
О. Барановський [9]	Економічна безпека – це спроможність економіки забезпечити свій вільний і незалежний розвиток, стабільність громадського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал країни за несприятливих умов і варіантів розвитку подій; здатність держави до захисту національних економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз.
М. Бендіков [10]	Економічна безпека – це захищеність науково-технічного, технологічного, виробничого і кадрового потенціалу підприємства від прямих (активних) або непрямих (пасивних) економічних загроз, наприклад, пов'язаних з неефективною науково-промисловою політикою держави або формуванням несприятливого зовнішнього середовища, і здатністю до його відтворення.
Д. Ковальов [11]	Економічна безпека – це захист діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути різноманітні загрози чи пристосуватися до існуючих умов, які не позначаються негативно на його діяльності.
Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України» [12]	Економічна безпека – це такий стан національної економіки і кредитно-фінансової системи, який дає можливість: а) гарантувати економічний розвиток держави на підставі досягнень науково-технічного прогресу; б) забезпечувати стійке функціонування своєї кредитно-грошової системи і задоволення потреб суспільства за несприятливих внутрішніх і зовнішніх умов.

Як бачимо, різні автори використовують різноманітні визначення поняття економічної безпеки підприємства, але більшість з них однотайні в тому, що керівництво підприємства має забезпечити ефективне використання ресурсів, задіяних для подо-

лання загроз у досягненні цілей бізнесу, а також, що широкий спектр проблем, з якими пов'язана економічна безпека підприємства, потребує комплексного, системного їхнього розподілу на рівні складових [13].

Економічна безпека підприємства передбачає його стійкий розвиток, тобто збалансований і безупинний, що досягається за допомогою використання усіх видів ресурсів та підприємницьких можливостей, за якими гарантується найбільш ефективно їх використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам).

Головною метою економічної безпеки підприємства є гарантія його стабільного та максимально ефективного функціонування в нинішній час і високий потенціал розвитку в майбутньому.

Таким чином, підсумовуючи зазначене вище, можна виокремити поняття «управління економічною безпекою», що розглядатимемо як процес розробки та реалізації комплексу заходів, спрямованих на протидію загрозам зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства. Він спрямований на досягнення головної цілі, що полягає у створенні умов стабільного та ефективного функціонування підприємства за рахунок своєчасного виявлення та протидії загрозам його господарській діяльності. У свою чергу даний процес має ґрунтуватися на сукупності прийнятих у менеджменті принципів (пріоритетності, законності, комплексності, координованості, компетентності, доцільності, плановості, системності, відкритості, складності, цілісності, адаптивності, надійності, сталості, коригування, синергії) [14].

Якщо процес розробки та реалізації комплексу заходів, спрямованих на протидію загрозам зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства ґрунтується на сукупності прийнятих у менеджменті принципів, то вважаємо за доцільне зазначити, що сутність економічної безпеки сконцентрована на певних принципах, тобто основних, вихідних теоретичних положеннях і правилах ринкової діяльності, які зображені на рис. 1.

Рисунок 1 – Принципи економічної безпеки [сформовано авторами]

Далі ми більш детально зупинимося на характеристиці кожного із принципів.

Принцип системності й комплексності – тобто необхідності аналізу всіх сторін об'єкта дослідження та врахування як внутрішніх взаємозв'язків і взаємозалежностей, так і зовнішніх факторів з позицій розгляду об'єкта дослідження як елемента економічного

простору більш високого рівня [15].

Принцип обґрунтованості. Обмеженість ресурсів захисту, як і усіх інших економічних ресурсів, вимагає глибокого науково-технічного обґрунтування рішень щодо забезпечення економічної безпеки [16].

Принцип своєчасності. Підприємство повинне своєчасно реагувати на вплив негативних факторів зовнішнього середовища.

Принцип координації. Для досягнення поставлених завдань необхідне постійне узгодження діяльності різних підрозділів служби безпеки, самого підприємства і поєднання організаційних, економіко-правових та інших способів захисту [16].

Принцип гнучкості й адаптації полягає у вивченні та максимальному використанні факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, пристосуванні критеріїв, методів й інструментів ринкової діяльності до цих факторів і, зокрема, до конкретних ситуацій.

Принцип законності. Підприємство повинне здійснювати свою діяльність лише в межах закону та згідно нормативно-правової бази.

Принцип економічної доцільності. Слід організовувати захист тільки тих об'єктів, витрати на захист яких менше, ніж втрати від реалізації загроз за цими об'єктами [16].

Принцип диференційованості. Вибір заходів для подолання загроз, що виникають, відбувається залежно від характеру загрози і ступеня тяжкості наслідків її реалізації [16].

Принцип варіантності (альтернативності), або виявлення й обґрунтування декількох варіантів забезпечення економічної безпеки [15].

Принцип спеціалізації елементів (розмежування функцій і операцій, що виконуються елементами) [15]. Спеціалізація дозволяє регіональній владі зосередитися на рішенні невеликого числа завдань і тим самим забезпечити більш ефективний розподіл ресурсів.

Принцип достатності передбачає вибір оптимального захисту для запобігання певної небезпеки або загрози підприємству.

Принцип безперервності. Функціонування системи забезпечення економічної безпеки підприємництва має здійснюватися постійно [16].

Принцип економії ресурсів. За рахунок оптимізації елементів, а також впорядкування виконуваних ними функцій та існуючих зв'язків [15].

Принцип повної підконтрольності передбачає підпорядкованість системи забезпечення економічної безпеки загальним цілям, завданням, інтересам та меті підприємства.

У ході нашого дослідження доцільним є виділення основних функціональних складових економічної безпеки підприємства:

- фінансова складова, за яку відповідають фінансова та економічна служби підприємства та яка передбачає досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів;

- інтелектуальна складова передбачає збереження та розвиток інтелектуального потенціалу підприємства та, за яку відповідає кадрова служба і особисто головний інженер;

- кадрова складова забезпечує ефективне управління персоналом підприємства;

- технологічна складова, за яку відповідає технологічна служба підприємства, що здійснює контроль за технологічною дисципліною, удосконалює існуючі й розробляє нові ефективні технології;

- правовою складовою займається юридична і патентно-ліцензійна служба, яка здійснює правове забезпечення діяльності підприємства, юридичне оформлення договірної документації, ведення судових і арбітражних розглядів, правове навчання персоналу, контроль порушень норм патентного права;

- інформаційна складова передбачає ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення господарської діяльності підприємства, а також виконання певних функцій службами підприємства, які в сукупності характеризують процес створення та захисту інформаційної складової економічної безпеки;

- екологічна складова забезпечує дотримання діючих екологічних норм, мінімізацію втрат від забруднення навколишнього середовища;

- силова складова, яка передбачає забезпечення фізичної безпеки працівників підприємства і збереження його майна;

- ринкова складова характеризує ступінь відповідності внутрішніх можливостей розвитку підприємства зовнішнім, які генеруються ринковим середовищем, за що відповідає служба маркетингу;

- інтерфейсна складова характеризує надійність взаємодії з економічними

контрагентами, за яку несе відповідальність також служба маркетингу.

Висновки. Підводячи підсумки даного дослідження, варто зазначити:

1. Економічна безпека підприємства – це забезпечення такого стану функціонування підприємства, який передбачає досягнення позитивного економічного ефекту шляхом одержання прибутку та задоволення потреб споживачів.

2. Головною метою економічної безпеки підприємства є гарантія його стабільного та максимально ефективного функціонування в нинішній час і високий потенціал розвитку в майбутньому.

3. Основними принципами економічної безпеки є: принцип системності й комплексності, принцип обґрунтованості, принцип своєчасності, принцип координації, принцип гнучкості й адаптації, принцип законності, принцип економічної доцільності, принцип диференціації, принцип варіантності (альтернативності), принцип спеціалізації елементів, принцип достатності, принцип безперервності, принцип економії ресурсів, принцип повної підконтрольності.

Перелік посилань:

1. Корчевська Л. О. *Методологічні питання економічної безпеки підприємства* / Л. О. Корчевська, Г. В. Жосан // *Вісник економіки транспорту і промисловості*. – 2010. – Вип. 29. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Natural/Vetp/2010_29/10klosoe.pdf.

2. Тамбовцев В. Л. *Экономическая безопасность хозяйственных систем: структура проблемы* / В. Л. Тамбовцев // *Вестн. Моск. ун-та*. – М. : Экономика. – 1995. – № 3. – С. 3.

3. Ильяшенко С. И. *Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке* / С. И. Ильяшенко // *Актуальні проблеми економіки*. – 2003. – № 3 (21). – С. 12-19.

4. Дацків Р. М. *Економічна безпека у глобальному вимірі* / Р. М. Дацків // *Актуальні проблеми економіки*. – 2004. – № 7 (37). – С. 143-153.

5. Покропивний С. Ф. *Економіка підприємства: підручник*. – [За заг. ред. С. Ф. Покропивного]. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.

6. Козаченко Г. В. *Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія* / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.

7. Шаваев А. Г. *Экономическая безопасность: [энциклопедия]* / А. Г. Шаваев, А. Т. Багаутдинов и др. – М. : Правовое посвящение, 2001. – 512 с.

8. Шлыков В. В. *Экономическая безопасность предприятия* / В. В. Шлыков // *ЭКО*. – 2002. – № 11. – С. 94-99.

9. Барановський О. І. *Фінансова безпека: монографія* / О. І. Барановський; *Ин-т екон. прогнозування*. – К.: Фенікс, 1999. – 338 с.

10. Бендигов М. *Экономическая безопасность промышленного предприятия (организационно-методический аспект)* / М. Бендигов // *Консультант директора*. – 2000. – №2.

11. Ковальов Д. *Кількісна оцінка рівня економічної безпеки підприємства* / Д. Ковальов, І. Плетнікова // *Економіка України*. – 2000. – № 4. – С. 35-40.

12. *Про концепцію національної безпеки України: Постанова ВРУ від 16.01.97* // *ВВР*. – 1997. – № 10. – С. 85.

13. Коваленко К. В. *Основи створення комплексної системи економічної безпеки підприємства: теоретичний аспект* / К. В. Коваленко // *Електронні наукові фахові видання*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdnuet/econ/2008_3/20%20.pdf.

14. Діденко Є. О. *Управління економічною безпекою підприємства [Текст]: автореферат дис. канд. екон. наук: 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами діяльності) : захищена 14.02.2012* / Є. О. Діденко; *КНУТД*. – К. : КНУТД, 2012. – 20 с.

15. *Верхоглядова Н. І. Принципи забезпечення економічної безпеки регіону* / Н. І. Верхоглядова, І.В. Олініченко // *Ефективна економіка*. – 2013. – № 9. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_9_3.

16. Бекряшев А. К. *Теневая экономика и экономическая преступность* / А. К. Бекряшев, И. П. Белозеров. – *Електронний посібник*. – Режим доступу: <http://newasp.omskreg.ru/bekryash/index.htm>

Стаття надійшла: 17.05.2016 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Дмитрів І.А.

